

CORPUL NU MINTE NICIODATĂ

*de Ghislain Devroede
(Universitatea Sherbrooke)*

Pe 11 martie 1997, o femeie tânără, în vârstă de 27 de ani, aduce pe lume primul său copil, un băiat. Trece foarte greu prin această naștere, însoțită de o asistentă medicală care se comportă ca o matroană, precum o genitoare care se pretinde mamă fără a fi mai întâi femeie.

În acele momente i se declanșează niște dureri cumplite în regiunea perineală, în zona posterioară, așa cum se mai numește în franceza veche sau în regiunea Quebec. O suferință a fundațiilor sale, atât de fragile, fals înrădăcinate într-o concepție burgheză, ipocrită, care preferă să se prefacă în loc să se confrunte cu realitatea.

O abordare medicală simplistă, dominată de automatisme, o supune pe Virginie unei operații de rezecție a coccisului, sub pretextul că acesta ar fi fost dislocat sau vătămat în timpul nașterii. Ca în cazul oricărei persoane suferinde care nu-și cunoaște boala, nu i se explică raționamentul care a condus la această intervenție, care îi este dictată, impusă. Coccisul este îndepărtat, dar pacienta nu simte nicio îmbunătățire. Un reputat neurolog îi

recomandă atunci o intervenție chirurgicală a nervului „rușinos”. Speriată de caracterul ireversibil al acestei noi operații, cere opinia unui alt chirurg, care îi sugerează să încerce terapia prin hipnoză înainte de a recurge la această procedură. Abordarea nu este una psihanalitică. Acest medic își dorește doar să o ajute pe Virginie să-și controleze durerea.

Ceea ce a urmat, știți de-acum.

În 2009, în lucrarea mea, *Chacun peut guérir*⁴, am relatat deja povestea lui Virginie, care m-a impresionat enorm din punct de vedere medical. Din rațiuni de confidențialitate, am modificat detaliile legate de prenumele pacientei și locul acțiunii. Capitolul *Secretul Sfînxului* îi este deci dedicat, Virginie fiind rebotezată Vanessa pentru această ocazie.

Durerile perineale idiopatice cronice, termenul pompos utilizat de medici pentru a spune că nu înțeleg cazul pe care-l au în față, sunt un subiect de manual în domeniul nostru. Aventura Vanesei a fost spectaculoasă, fiindcă vindecarea s-a produs în afara oricărei abordări raționale sau pseudoștiințifice.

Această manieră umană, holistică și indirect științifică de a aborda și de a trata durerea și boala beneficiază de o atenție tot mai mare în ultima perioadă și a fost denumită medicină narativă. În prezent, una din secțiile Facultății de Medicină din Columbia, New York, poartă acum acest nume, iar asta se întâmplă într-o țară care nu este foarte pasionată de psihanaliză.

În pofida datelor științifice de care dispunem și care, cantitativ, cresc constant, suntem încă adevărați pigmei în ceea ce privește practicarea unei abordări medicale care să fie deopotrivă rațională și umană. În acest sens, povestea autobiografică a lui Virginie are o extraordinară valoare de exemplu, fiindcă înfăți-

⁴ *Oricine se poate vindeca.* (n.red.)

șează un volum incredibil de concepte și ne permite să vedem dintr-o perspectivă mai largă numeroasele ei experiențe. Fără a rezuma această fascinantă poveste într-o manieră glacială, strict medicinistă, și fără a face un fel de metaanaliză pe marginea ei, am dorit să fac câteva observații legate de diverse aspecte care animă, în ultimii ani, dezbaterile din lumea medicală și, în sens mai larg, din comunitatea științifică.

Dovada

Virginie Tyou pune întrebări legate de necesitatea de a aduce dovada adevărului ei. Ceea ce se numește astăzi EBM (medicina bazată pe dovezi – *Evidence Based Medicine*), consideră, în esență, că ceea ce n-a fost demonstrat nu poate fi adevărat. Fără dovadă, nu există știință. Și cu toate acestea, ce este mai fragil și mai ușor de manipulat decât statistica, însuși fundamentul pe care se bazează demonstrațiile medicale? În niciun caz, un individ nu poate fi redus la simple date statistice. Cred că este eronat să consideri că o persoană este normală sau nu doar dacă corespunde – sau nu – caracteristicilor specifice ale unui anumit grup. Aceasta este principala dificultate, marea provocare cu care se confruntă știința medicală, care nu se poate desprinde de realitate, dar care își dorește să conserve un chip uman.

Regăsim această dilemă în povestea lui Virginie, care trece prin momente atât de dificile atunci când familia regăsită îi cere să facă un test ADN. Ei, care descoperise o lume a senzațiilor, a magiei, a legăturilor de sânge și de suflet, ca să folosim chiar cuvintele sale, i se cere să treacă printr-un test impersonal, rece, pentru a-și demonstra *pedigree-ul*, ca un animal. Și cu toate acestea, e un test atât de prețios. Și uneori, necesar.

Într-o zi, a venit la cabinetul meu un kinoterapeut care avea dureri mari în zona posterioară și cărora nimeni nu le găsisese

vreun leac. A sărit ca ars când i-am vorbit despre experiența lui Virginie, din care n-a crezut niciun cuvânt. Abia când a aflat despre rezultatul testului ADN a fost convins și a devenit brusc extaziat de această aventură extraordinară. Acela a fost momentul în care s-a decis să-mi ceară, foarte entuziast, să începem terapia prin hipnoză. Știința, prin opoziție cu simpla comunicare umană, certitudinea intelectuală în contrast cu pacea interioară, cunoașterea, triumfătoare în fața omului... Și totuși, suntem un întreg, un tot: cap, inimă, corp, sex, suflet... Omul de azi, se pare, crede din ce în ce mai mult în știință decât în el însuși...

Această constatare este rezultatul erorii făcute de Descartes. *Gândesc, deci exist.* Dar unde este corpul nostru în tot acest proces, care e rolul lui? Ce ne spune el, ce știe el și nu știu căpșoarele noastre, altfel foarte savante? Bergson ne-a arătat deja că metoda științifică era mai degrabă un mod de *a învăța să ne gândim la ceea ce vedem în jur* în loc să vedem *lucrurile la care ne gândim*. Știința evoluează fără încetare, iar conținutul său factual este extrem de fragil și în permanență pus sub semnul îndoielii.

Virginie ne provoacă invitându-ne să acceptăm în viața noastră o anumită lipsă de siguranță, să ne deprindem cu angoasa existențială. Și cu această frică paralizantă care ne împinge mereu să deținem controlul, să ne „gestionăm” emoțiile, să trăim într-un trecut demult apus, regretat, detestat. Sau în așteptarea unui viitor mai bun.

Memoria și redarea faptelor

Recitind în paralel cazul lui Virginie – Vanessa, pe care l-am relatat în lucrarea mea, și povestea din această carte, îmi dau seama că amintirile mele despre experiența ei nu sunt în totalitate exacte. Cu atât mai puțin acele fragmente care mi-au fost

relatate de terțe părți. De exemplu, din ce îmi aminteam eu, nu mama ei a fost cea care a venit la medicul terapeut – demn de tot respectul și admirația pentru abordarea neintervenționistă – pentru a-i spune adevărul, ci bunica sa, care și-a trădat astfel fiica, pentru a-și proteja nepoata.

Intervine aici un fenomen pe care psihanaliztii îl numesc conatransfer: am confundat-o pe mama lui Virginie cu propria mea mamă, care ar fi fost incapabilă să recunoască atât de franc adevărul despre propriile secrete de familie. Procedând astfel, am emis o judecată de valoare asociată mamei lui Virginie și i-am desenat un portret incorect, determinat de contextul meu personal. În mod similar, am scris că doar visele sale au îndrumat-o pe Virginie către domeniul care aparținuse tatălui său natural, în timp ce acum aflu că bunica a fost cea care i-a interpretat aceste vise și i-a dezvăluit o parte din povestea reală.

Memoria este o instanță complexă. Inevitabil, însușindu-ne povestea unei alte persoane, îi împrumutăm elemente ce aparțin propriei noastre experiențe. Acest proces de asimilare este salutar. El contribuie la procesul de conștientizare a suferinței, a durerii care este indispensabilă oricărei vindecări depline, totale. Este un efort care ne obligă să ne transformăm memoria, supraîncărcată de emoții neexprimate sau incomplet manifestate, în istorie personală, într-o narațiune obiectivă, factuală, care presupune o anumită detașare. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că mulți oameni, bolnavi sau nu, găsesc o mare alinare în a-și așterne pe hârtie povestea vieții. În acest mod, se distanțează fizic de propria istorie, iar acest lucru îi ajută s-o înțeleagă, s-o accepte mai ușor.

Chiar dacă o persoană bolnavă are nevoie de sprijinul unui terapeut, este esențial ca acesta din urmă să ajungă la o relativi-

zare a memoriei, pentru a-l ajuta pe pacient să-și regăsească realitatea interioară care se află la originea suferinței sale.

Revictimizarea medicală și abuzurile simbolice

Virginie a fost prost tratată de profesia medicală. Nu numai că era redusă la incapacitate fizică de o problemă extrem de complexă și rezistentă la orice formă de tratament, dar anumiți practicieni din domeniul medical și-au asumat intervenții grele, cu consecințe majore, fără a avea nici cea mai mică garanție a unei ameliorări.

Să zicem că am trece peste faptul că Virginie a fost supusă, inutil, unei intervenții chirurgicale de îndepărtare a cocisului: în principiu, se poate trăi multă vreme, fără probleme, și fără acest reziduu embrionar al cozii originare. Dar când i s-a propus o intervenție chirurgicală și asupra canalului Alcock s-a mers deja prea departe, a fost un gest a cărui utilitate nu fusese absolut deloc demonstrat științific. Din fericire, a evitat această experiență dificilă datorită chirurgului care ulterior a îndrumat-o spre terapia prin hipnoză. În schimb, Virginie, o femeie înzestrată cu o mare sensibilitate, a fost transformată în victimă prin modul de abordare a tratamentului zonei perineale.

Prin natura profesiei mele, am întâlnit numeroase femei abuzate sexual. Ele sufereau de ceea ce medicii numesc somatizări, materializări ale traumelor lor psihice: dureri abdominale, constipație, diaree. Veneau la mine nu din cauza abuzurilor la care fuseseră supuse, care de multe ori nu erau niciodată dezvăluite, ci pentru acest disconfort fizic, despre care le era mai ușor să vorbească. Însă vindecarea fizică era posibilă abia atunci când puteau recunoaște, când se puteau întoarce la acel episod trau-

matizant din copilărie și puteau vorbi în mod explicit despre abuzul respectiv. O astfel de mărturisire explicită este însă foarte dificilă și adesea reprimată. Pe de o parte, fiindcă în perioada în care am început eu să practic medicina, femeilor nu li se permitea să vorbească despre abuzurile cărora le fuseseră victime. Adesea, dacă îndrăzneau să abordeze acest subiect, erau considerate mincinoase. Pe de altă parte, pentru că se întâmplă în mod frecvent – iar acest lucru a fost demonstrat într-un studiu fascinant⁵ – că astfel de episoade traumatizante se șterg din memoria conștientă, sunt „uite”, nu ca urmare a unei acțiuni de apărare care se declanșează în mod deliberat, ci a disocierii care poate apărea în cursul acestui gen de traume.

Experiența prin care a trecut Virginie nu are legătură cu acest tip de abuz. În schimb, visele, subconștientul ei evocau în mod regulat aspecte de natură sexuală:

În noaptea care a urmat întâlnirii cu acest vrăjitor-vraci-înger, am revăzut peștișorii de jucărie care se învârtteau în cerc deasupra mesei din cabinetul medicului meu pediatru. În visul meu, mama și bunica mă țin de brațe în timp ce doctorul îmi desface picioarele. Mi-e frică de mor. O durere groaznică îmi cuprinde tot bazinul, de parcă mi-a dat cineva un pumn, apoi simt o arsură interioară. Și din nou am senzația că un vârf ascuțit de lemn mă împunge foarte adânc și-mi sfâșie pielea pe dinăuntru. Țip. Dintr-odată, sunt din nou în cabinetul cu peștii rotitori. De data asta, îl văd de undeva de sus. Îi văd pe toți trei, preocupați în jurul meu. Mă trezesc, tresar și-mi amintesc că în perioada respectivă sufeream des de infecții urinare.

⁵ Meyer Williams L., „Recall of childhood trauma: a prospective study of women's memories of child sexual abuse”, *Journal of Counseling and Clinical Psychology*, 62:1167-1176, 1994.

Am putea crede că e o scenă dintr-un film pornografic, în care mai multe persoane se folosesc de o femeie ca de un obiect sexual. În acest caz concret, lipsa crasă de sensibilitate a medicului pediatru transformă examinarea ginecologică într-un viol sau într-un semiviol. Într-o asemenea măsură, încât victima se disociază și urmărește scena perversă de undeva de pe tavan, în timp ce părinții o țin lipită de masă. Prea des se întâmplă ca părinții să se alieze cu personalul medical împotriva pacienților, care au de suferit chiar din cauza celor care le-au dat viață.

Virginie pledează pentru ca medicii să-și asculte pacienții și nu invers. Ea nu spune acest lucru în carte, dar știu că au fost medici, dintre care unul făcea chiar parte din familie, care au mers până-ntr-acolo încât i-au spus că nu are nimic. De câte ori nu am auzit astfel de replici: „Mergeți acasă, nu sunteți bolnav...” sau chiar „Liniștiți-vă, e din cauza stresului, sunteți nervos...” Condamnați la neputința de care dă dovadă medicina occidentală tradițională, care se concentrează predominant asupra funcționării mecanice a organelor anatomice, fără a ține cont de funcționarea întregului corp, a organismului în ansamblul său, unii medici ajung să fie surzi, orbi, insensibili la suferință. Niște roboți.

Memoria subconștientă și somatizarea transgenerațională

Obişnuiesc să spun că subconștientul este pubela istoriei noastre individuale și a celei a străbunilor noștri. Dar, în egală măsură, el este și depozitarul înțelepciunii milenare a umanității. Există încă mulți oameni sceptici în această privință, care sunt convinși că lumea a început odată cu nașterea lor și că pământul se va opri în loc când ei nu vor mai fi aici. Cunosc exem-

plul unei jurnaliste din Quebec care, după ce a asistat într-o dimineață la un atelier despre constelația familială, a scris un infam articol, extrem de inflammat, intitulat *Cum să scuturi arborele genealogic ca să cadă fructele bătute*. Dincolo de faptul că a făcut o confuzie între constelațiile familiale și psihogenealogie, le-a retrogradat pe ambele, dintr-un condei, la statutul de pseudoștiințe. Ca și cum biologia ar fi altceva...

Acestea fiind spuse, autoarea înțelege ideea de bază, chiar dacă nu crede în ea: *Rădăcinile familiale joacă un rol important în viața noastră și trebuie să deslușim în ce constă bagajul ereditar pe care-l ducem cu noi, pentru a-l împiedica să ne îngreuneze...* Nu sunt însă în poziția de a o condamna, cu atât mai mult cu cât această întâmplare m-a determinat să încep o colaborare cu Anne Ancelin Schützenberger pentru o lucrare despre realitatea somatizării transgeneraționale⁶. Atât de multe cazuri de disconfort fizic, dureri, constipație și multe alte suferințe, care nu aveau o explicație medicală... Îmi amintesc de Kevin, un copil care suferea de o constipație agravată, rezistentă la orice formă de tratament. Părinții erau divorțați. Custodia lor era comună, dar nu și constipația, care se manifesta doar când Kevin stătea cu mama, dar nu și când era cu tatăl lui. Copilul se purta de-a dreptul insuportabil cu mama sa. Aceasta din urmă începe terapia și, în cele din urmă, își dezvăluie secretul: fusese la un pas de a fi violată de preotul paroh din sat, când era foarte mică. Viol împiedicat în ultimul moment de tatăl ei, care i-a interzis să vorbească despre acest incident, pentru a evita scandalul inerent. Devenită adultă, ea decide în cele din urmă să încalce această interdicție, pentru a-și proteja fiul. Iar Kevin se vindecă, de la o zi la alta. Este exact

⁶Devroede G. și Schützenberger A. *Copiii bolnavi de părinți*. Editura Philobia, 2014.

cea ce spune și Françoise Dolto, când afirmă: *Corpul unui copil vorbește despre istoria părinților săi.*

Există tot mai multe studii care arată că afecțiuni precum sindromul colonului iritabil sau colopatia funcțională sunt mai degrabă moștenite decât dobândite. În această privință, genetica joacă același rol ca și educația. Acest lucru a fost demonstrat, într-un mod remarcabil, de studiul realizat pe un număr de peste 10.000 de gemeni și părinții acestora⁷ sau de cercetarea detaliată efectuată asupra a 631 de copii diagnosticați cu colopatie funcțională și un grup de control de 646 de copii⁸. Epigenetica demonstrează, la rândul său, că absența îmbrățișărilor are un efect de metilare a cromozomilor, așa cum abuzurile sexuale duc la modificarea acestora din urmă.

Chestiunea somatizării transgeneraționale este ilustrată într-un mod edificator în povestea lui Virginie. Mai întâi, bineînțeles, prin dispariția durerilor perineale la scurt timp după ce își descoperă filiația reală. Dar și prin scandalul iscat de acest copil născut în Belgia, dar conceput și purtat în pântecul mamei în sudul Franței, care vorbește cu accent meridional până când începe să meargă la creșă. Imaginează-ți uimirea mamei la vremea respectivă, când își dorea atât de mult să uite, să-și ascundă trecutul, în timp ce fiica ei îi oferea în fiecare zi nenumărate ocazii de a și-l aminti.

Însă nu este niciun mister la mijloc: se știe de mult timp că dacă mama îi cântă copilului pe care-l poartă în pântec, bebelușul va reține melodia respectivă. Se constată acest lucru mai târ-

⁷ Levy R. et al. „Irritable bowel syndrome in twins: heredity and social learning both contribute to etiology”, *Gastroenterology*, 2001; 121:799-804.

⁸ Levy R. et al. „Intergenerational transmission of gastrointestinal illness behavior”, *American Journal of Gastroenterology*, 2000; 95:451-456.

ziu, când copiii au de ales între două cântece: întotdeauna îl vor alege pe cel pe care l-au ascultat în viața intrauterină. Virginie, micul fetus, a înregistrat, pe când se afla în lichidul amniotic al mamei, simpaticul accent meridional pe care-l auzea în jurul ei. Sunetele transmit mesaje fără cuvinte. În același mod învățăm să exprimăm în cuvinte ce ne doare.

Și mai uluitoare este amintirea ritmurilor muzicale de sorginte maghrebiană pe care Virginie începe să le audă după câteva ședințe de hipnoză, pentru ca mai târziu să afle că unul dintre străbunici își petrecuse o mare parte a vieții în Africa de Nord. Și în acest caz, e vorba de un fenomen cunoscut deja. În anii 1980, Stanislav Grof, un psihiatru de origine cehă, emigrat în Statele Unite, obișnuia să utilizeze LSD în cursul ședințelor de terapie, respectiva substanță halucinogenă fiind încă legală în acea perioadă. Sub îndrumarea sa, pacienți care se aflau sub efectul acestui drog treceau prin experiența simbolică a propriei morți, apoi prin cea a revenirii la viață. Împreună cu un coleg, le furniza acestor pacienți, aflați într-o stare de profundă regresie, un fundal muzical. După ce ieșeau din transă, acel fond muzical îi transpunea rapid în aceeași stare de conștiință modificată. Experimentul său a arătat că muzica poate avea acest rol de marker, de declanșator hipnotic. Mai mult decât atât, așa a apărut respirația holotropică, o tehnică care împletește relaxarea hipnotică, hiperventilarea și partituri muzicale. Așadar, faptul că acest marker poate fi transmis din generație în generație și că Virginie i-a resimțit efectele nu are, în opinia mea, nimic misterios.

Există și alte exemple de elemente transmise de-a lungul generațiilor, de data aceasta prin intermediul gesturilor, atunci când, dansând pe melodia *Uite-așa, uite-așa, așa fac păpușile*, Virginie folosește mișcările specifice celor din sudul Franței, pe care nu ar fi avut cum să le vadă. Atât de multe exemple care tind să

demonstreze că elementele transgeneraționale primează, în sensul etimologic al cuvântului, în fața oricăror forme dobândite prin învățare sau educare.

Este momentul să spunem că bunica lui Virginie face adevărata dovadă a iubirii pe care o poartă nepoatei sale atunci când îi confirmă acesteia lucrurile care o frământă atât de mult. Psihanalistul Joël Clerget insistă asupra importanței capitale pe care o are validarea subiecților de către cei apropiați. Mult prea des se întâmplă ca părinții să nu recunoască adevărul, atunci când copiii vorbesc despre realități delicate, jenante. Iar această negare a evidenței generează acea nesiguranță care, la rândul său, îi bântuie pe cei mai mulți semeni de-ai noștri.

De-a lungul călătoriei sale, Virginie a urmat, fără să știe, principiile formulate de Henri Ellenberger pentru a descrie abordarea sa în cercetarea subconștientului: să nu consideri niciun aspect ca fiind cert *a priori*, să verifici absolut tot, să privești fiecare element în context și să faci o distincție clară între fapte și interpretări. La urma urmei, este o abordare similară metodei științifice clasice. Merge la un asemenea nivel de detaliu încât nu este însă o știință la fel de simplistă ca aceea pe care o întâlnim, de regulă, în cadrul unui spital. Virginie a arătat că are o viziune complexă asupra oamenilor, pe care-i vede integrați în propria lor unitate. Și-a depășit angoasele și solitudinea interioară și a îndrăznit să pună totul sub semnul întrebării.

Atunci când a decis să facă testul de paternitate cerut de noua sa familie și atunci când a decis să-i spună adevărul mai întâi lui Adrien, fiul cel mare, a cărui naștere a declanșat toată suferința sa, Virginie a luat decizii salutare atât pentru ea, cât și pentru urmașii săi. Când dăm viață unui copil, îi transmitem tot ce nu era clarificat înainte de a-l concepe. Aceste elemente, pe care pă-

rinții le consideră o dezvăluire a vieții lor private, a intimității lor, se pot dovedi a fi aspecte cruciale în viața copiilor.

Virginie ne demonstrează că viața prevalează în fața orgoliului nostru personal. Iar viața începe odată cu întâlnirea dintre spermatozoidul victorios și ovulul pe care îl penetrează.

Întâlnesc tot mai mulți părinți care trăiesc o iubire încarnată mai degrabă decât un atașament pietrificat de curențe afective. Alți părinți încă nu sunt capabili să aducă pe lume un copil și să rămână în continuare un cuplu, dar reușesc totuși să se transforme în fața cuvântului copilului lor. Evident, acesta este și cazul lui Virginie, chiar dacă ea încă oscilează între atașamentul față de părinții biologici și iubirea profundă pe care i-o poartă tatălui care a crescut-o. Se află într-un balans între statutul de fiică a părinților și mamă a copiilor ei.

Pornind în această aventură interioară, Virginie a început să-și taie cordonul ombilical simbolic care o leagă de „tribul” ei. Copila din ea a crescut și a dat naștere unei femei impresionante, rezultat al unor suferințe care atât de mult timp au existat în subconștientul ei. Acum va trebui să se împace cu pierderea bunicii și să proceseze toată experiența prin care a trecut, căci nu s-a spus totul pe acest subiect, cel puțin eu așa cred. Dinamica, încă în derulare, va face dificilă păstrarea ritului instaurat de părinții lui Virginie care, într-o anumită măsură, preferă în continuare să creadă că *ceea ce nu se vede nu există și, prin urmare, nici nu se discută*. Trebuie să fie foarte dificil pentru mama lui Virginie să resimtă forța acestui mit care atât de mult timp a ținut realitatea prizonieră!

Copiii fac tot ce le stă în putință pentru a evita să recunoască realitatea privind natura propriilor părinți sau genitori în ceea ce îi privește. Maurice Champagne-Gilbert, un sociolog din provincia Quebec, spunea cu mult timp în urmă că în rândul acestor

familiei se constată cel mai mare nivel de violență. O violență bine ascunsă de ochii tuturor.

M-am prefăcut întotdeauna că nu văd, îmi spunea plângând o doamnă în vârstă ale cărei dureri abdominale dispăreau imediat ce se așeza pe scaun în cabinetul meu de la spitalul Bichat, din Paris, și reapăreau când ajungea la stația de metrou din apropiere. Cred că toate replicile de acest gen și-au pierdut dreptul de a exista în viața lui Virginie. În ciuda temerilor sale că, scoțând adevărul la iveală, va distruge fundația cuplului format de părinții săi. Ca și cum propria ei fundație servea drept liant pentru căsnicia lor.

Povestea lui Virginie ilustrează în mod magistral că unii copii sunt bolnavi de părinții lor. Și, mai ales, ne reamintește: corpul nu minte niciodată.